

НАУКОВІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто питання щодо наукових засад розроблення моделі розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи, яка є складною системою, що поєднує структури здоров'язбережувальної компетентності вчителя та компоненти. Визначено низку завдань, які реалізуються на різних рівнях, а саме: освітньої галузі; системи загальної середньої освіти; загальноосвітнього навчального закладу та особистості, а також завдання, які мають стратегічну і тактичну спрямованість. Визначено критерії й показники ефективності розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи.

Обґрунтовано моніторинговий супровід проектування моделі розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи, а також діагностування якості розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів як складової цілісного процесу моніторингу. Реалізація моніторингового супроводу розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи уможливило визначення напрямів коригування методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу відповідно до здоров'язбережувальних потреб освітян; вдосконалення змісту і форм розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів; визначення та вдосконалення змісту і форм організаційно-педагогічного і методичного супроводу їхньої здоров'язбережувальної діяльності.

Ключові слова: *система методичної роботи, здоров'язбережувальна компетентність, модель розвитку здоров'язбережувальної компетентності.*

У зв'язку з переходом на компетентнісний підхід у системі освіти, у тому числі педагогічної освіти, колишня установка на підготовку педагога в системі усталеного знання поступово відходить у минуле і формула "освіта на все життя" змінюється новою – "освіта через усе життя". Наразі активно впроваджується у педагогічну практику всіх навчальних закладів питання формування здоров'язбережувальної компетентності.

Останнім часом обґрунтоване занепокоєння викликає стан здоров'я школярів. На думку переважної більшості вітчизняних і зарубіжних науковців (М. Андрос, Т. Бойченко, Л. Ващенко, Л. Карамушка, Ю. Науменко, Г. Никифорова, Л. Татарникова, С. Юрочкіна) здоров'я як цілісна система проходить своє формування до 20 років, коли воно досягає максимально можливого комплексного розвитку по відношенню до конкретної людини. У подальшому здоров'я як система удосконалюється, видозмінюється, найбільш повно наближається до конкретних умов життя людей. Найважливіший етап у формуванні здоров'я як системи, на думку експертів ВООЗ, настає в підлітковому віці (10-15 років) [1; 2; 6; 7; 8].

Згідно з статистичними даними за період навчання в школі кількість здорових дітей зменшується вчетверо. У багатьох школярів простежується дисгармонічний розвиток, що створює проблеми в загальній працездатності молодого покоління [5]. А сучасні хворі діти – це хворе майбутнє покоління. Саме тому соціально-оздоровча функція освіти актуалізує проблему формування здоров'язбережувальної компетентності учителів.

Модель компетентності науковці розглядають як систему теоретико-методологічних, спеціально-фахових знань і технологічних умінь, які об'єктивно необхідні особистості для виконання посадово-функціональних обов'язків, а також відповідних моральних і психологічних якостей. Процесу розроблення моделі розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи передують ознайомлення з двокомпонентною моделлю формування професіоналізму в умовах ринкових відносин, розробленою В. Олійником; моделлю організації навчального процесу в закладах післядипломної педагогічної освіти, розробленою науково-педагогічними працівниками ДВНЗ "Університет менеджменту освіти НАПН України" (керівник – Л. Ващенко); критеріальною моделлю управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників регіону на засадах диференційованого підходу, розробленою й обґрунтованою Н. Клокар; управління освітнім процесом, визначеною Т. Шамовою, Т. Давиденко, Г. Шибановою; багатовимірною циклічною моделлю неперервного професійно-особистісного зростання за кредитно-модульною системою, розробленою В. Сидоренко [6; 7; 8].

Здоров'язбережувальну компетентність вчителя потрібно розглядати як інтегральну якість особи, що проявляється в загальній здатності та готовності до здоров'язбережувальної діяльності в освітньому середовищі, засновану на інтеграції знань, умінь і досвіду. Побудова теоретичної моделі формування здоров'язбережувальної компетентності вчителя потребує визначення структурних компонентів. На

підставі аналізу компонентів структур компетентності, представлених в науковій літературі, визначено такі: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний.

Ціннісно-мотиваційний компонент розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів є головним, системоутворювальним фактором розвитку особистості, пов'язаний з усвідомленням ціннісних аспектів педагогічної діяльності (провідна цінність – здоров'я), значущості розвитку здоров'язбережувальної компетентності та саморозвитку, ставленням до процесу постійного вдосконалення професійних навичок, спрямованістю особистості педагога, управлінням професійним розвитком, самостійністю та бажанням удосконалити професійну діяльність на основі реалізації позитивних змін. Ціннісно-мотиваційний компонент передбачає виявлення мотивів і професійних інтересів педагогів, чинників професійного розвитку й стимулювання, ставлення до самоосвіти. Цей компонент пов'язаний з когнітивним, оскільки сформованість мотивації впливає на ефективність професійної діяльності вчителів.

Когнітивний компонент дає можливість добирати та варіювати зміст навчання відповідно до пріоритетів розвитку здоров'язбережувальної компетентності, визначених учителем цілей і завдань навчання, послідовності вивчення навчального матеріалу. Цей компонент передбачає запровадження технологій, побудованих з урахуванням принципів і особливостей навчання школярів.

Сформованість когнітивного компонента розглядається як результат, а саме здатність вчителя до розвитку пізнавальної діяльності у професійній, особистісній і суспільній сферах життя, самоорганізації й саморозвитку, готовність до професійного розвитку, потреба в актуалізації особистого потенціалу, рефлексії й самостійному здобутті нових знань та набутті вмінь. Теоретичні знання спонукають педагога до проектування конструктивної діяльності й перетворення наукових знань у безпосередню педагогічну діяльність. Цим самим когнітивний компонент активно інтегрується з діялісним, як провідним для визначення результативності професійного розвитку педагога.

Операційно-діялісний компонент розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя передбачає використання навчальних, навчально-методичних, науково-методичних, інформаційно-освітніх ресурсів у професійній діяльності, створення інноваційних освітніх продуктів, запровадження в педагогічну, управлінську і методичну практику сучасних освітніх технологій, проведення дослідно-експериментальної роботи.

Рефлексивно-оцінювальний компонент передбачає спільну діяльність тих, хто навчає, і тих, хто навчається, з оцінювання процесу і результатів навчання за такими етапами: визначення стану здоров'я учнів основної школи; визначення подальших здоров'язбережувальних потреб тих, хто навчається, і стратегії щодо досягнення поставлених цілей і нових цілей навчання; спільну діяльність тих, хто навчає, і тих, хто навчається, з оцінювання вибраного змісту, джерел, засобів, форм і методів навчання; відстеження і діагностику у процесі навчання змін особистісних якостей і мотиваційно-ціннісних налаштувань тих, хто навчає, і тих, хто навчається; коригування процесу навчання. Сутність рефлексивно-оцінювального компонента полягає у внесенні змін щодо змісту, джерел, засобів, форм і методів навчання й оцінювання його результатів.

Науковцями визначено систему завдань [3; 6; 8], які реалізуються на різних рівнях, а саме: освітньої галузі; системи загальної середньої освіти; загальноосвітнього навчального закладу; особистості, а також завдання, які мають стратегічну і тактичну спрямованість. На рівні освітньої галузі потребують вирішення такі завдання: забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження навчально-виховного процесу; подолання кризових проблем, породжених глобалізацією, з метою вдосконалення системи освіти, зростання освіченості, духовності громадян; реалізації загальнодержавної стратегії розвитку суспільства; своєчасного надання інформації про сучасні наукові і практичні досягнення, нові технології в зарубіжній і вітчизняній освітній практиці; прогнозування розвитку освітньої системи; приведення освіти у відповідність до європейських вимог, формування і розвитку мобільної, конкурентоспроможної, толерантної і полікультурної особистості як необхідного людського потенціалу подальшого перспективного розвитку суспільства.

На рівні системи загальної середньої освіти актуальним є вирішення низки таких завдань: модернізації системи підвищення кваліфікації та стажування педагогічних працівників і керівників навчальних закладів; реалізації сучасних технологій професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних і керівних кадрів системи освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку освіти; забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку; методологічного забезпечення педагогічного управління; реалізації регулятивного елемента інформаційного процесу, що забезпечує інформаційний рух суспільства; упорядкування інформаційного потоку для адекватного забезпечення загальнокультурних і професійних потреб нового покоління людей; оцінювання можливостей споживача до сприйняття інформації різного змісту, до зосередження уваги на тій її частині, яка сприятиме не лише засвоєнню її науково-пізнавального, загальнокультурного або професійного змісту, а матиме також виховний потенціал, спрямований на реалізацію не тільки соціальних потреб, а й соціальних ідеалів.

На рівні загальноосвітніх навчальних закладів потребують вирішення такі завдання: неперервного науково-методичного супроводження і прогнозування розвитку здоров'язбережувальної компетентності педагогічних кадрів; задоволення запитів і потреб педагогічних працівників щодо підвищення кваліфікації, професійного розвитку; орієнтації змісту підвищення кваліфікації на розвиток

здоров'язбережувальної компетентності педагогічних і керівних кадрів, перебудову психологічних настанов, мотивів і ціннісних орієнтацій особистості вчителя у процесі підвищення кваліфікації на основі оптимізації пізнавальної діяльності, комунікації з колегами та викладачами, використання активно-розвивальних методів навчання; посилення загальнометодичної складової змісту підвищення кваліфікації, забезпечення стратегічної та інноваційної діяльності педагогічних кадрів, подальшого свідомого вибору та здійснення функцій навчального закладу відповідно до потреб суспільства; посилення гуманітарної та загальнокультурної складової змісту підвищення кваліфікації, формування здоров'язбережувальної культури педагогічних працівників.

На рівні особистості постають такі завдання: поєднання, взаємозв'язку, взаємодоповнення професійного й особистісного розвитку педагогічних працівників; формування сучасного стилю мислення, характерними ознаками якого є системність, гнучкість, динамізм, перспективність, історизм, об'єктивність, концептуальність тощо; освоєння тих складових професійної діяльності, які за різних обставин не було засвоєно раніше; створення та постійного розвитку кожним педагогом власної індивідуальної системи діяльності, яка ґрунтується на володінні професійними здоров'язбережувальними компетентностями; вибудовувати індивідуальну освітню програму з урахуванням особистісних інтересів і професійних завдань.

Узагальнивши розгляд сукупності факторів розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів, можна об'єднати їх в такі групи: об'єктивні (ресурсне забезпечення методичної роботи) та суб'єктивне (психофізіологічні особистісні якості вчителів); колективні (особливості організації методичної роботи основної школи) та індивідуальні (мотиви діяльності); зовнішні (замовники освіти – учні та їх батьки, громада, державні інституції, суспільство, соціальне середовище загальноосвітнього навчального закладу) та внутрішні (життєвий простір, здоров'язбережувальний і методичний досвід вчителя); сприятливі (цілеспрямована методична діяльність педагогічного колективу основної школи, стимулювання здоров'язбережувальної та методичної активності вчителів) та несприятливі (пасивність вчителів).

Визначення ефективності запропонованої моделі розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи передбачає використання діагностичного інструментарію. Важливе місце в упровадженні зазначеної моделі належить моніторинговому супроводу, який здійснюється на основі збирання, зберігання, оброблення, аналізу інформації, відстеження динаміки результатів діяльності з метою прийняття дієвих управлінських і методичних рішень. Моніторинговий супровід розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи поєднує три етапи: підготовчий, базовий, впроваджувальний.

Підготовчий етап дослідження запитів і потреб педагогічних працівників передбачає вивчення й аналіз наступного: специфіки розвитку освітньої системи району, міста, окремого навчального закладу в контексті соціально-економічного розвитку регіону; змісту, методик і засобів організаційно-управлінського та науково-методичного супроводу здоров'язбережувальної діяльності вчителів основної школи, управлінських і методичних кадрів; професійних мотивів, мотивів особистісної самореалізації, прагнення досягати високих результатів у професійній здоров'язбережувальній діяльності.

Базовий етап передбачає проведення діагностико-аналітичної діяльності педагогічних працівників у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності, яка реалізується на початку (вхідне діагностування), протягом формування (проміжне діагностування) та на завершальному етапі (вихідне діагностування).

На впроваджувальному етапі здійснюється вивчення професійних запитів і потреб з метою виявлення результативності формування здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи, застосування ними в навчально-виховному процесі здоров'язбережувальних технологій, набутих у процесі формування. Зокрема, досліджуються вміння й навички використовувати та розробляти навчальні, навчально-методичні, науково-методичні, інформаційно-освітні ресурси, сучасні методики навчання у здоров'язбережувальній діяльності, створювати інноваційні освітні продукти, впроваджувати в педагогічну і методичну практику нові освітні технології, проводити апробацію навчальної літератури та електронних засобів навчання.

Складовою моделі розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи є рівні розвитку здоров'язбережувальної компетентності. Аналіз класифікацій науковців з проблем професійного розвитку, творчої педагогічної діяльності, педагогічної майстерності (В. Безпалько, С. Гончаренко, В. Загвазінський, І. Зязюн, Н. Клокар, Н. Кузьміна, М. Кухарев, В. Сластьонін, Т. Сорочан, Н. Тарасевич, А. Щербаков) дає можливість визначити чотири рівні розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи, а саме: репродуктивний, репродуктивно-коригувальний, конструкторський, творчий (авторської методичної системи) [3; 4; 8].

Репродуктивний рівень переважає на етапі професійної адаптації молодого спеціаліста і характеризується процесом відтворення отриманих теоретичних і методичних знань із предмета, застосуванням умінь і навичок, набутих у вищій школі, формуванням власного стилю здоров'язбережувальної діяльності. Репродуктивно-коригувальний рівень реалізується на основі набутого практичного досвіду та індивідуальних рішень, передбачає становлення здоров'язбережувальної діяльності педагога, формування особистісної професійної позиції, вдосконалення методів і прийомів навчання. Конструктивний рівень характеризується утвердженням професіонала, передбачає сформованість власного здоров'язбережувального досвіду, вміння презентувати свої напрацювання, професійну майстерність, гнучкість у використанні педагогічних і методичних засобів, прогнозування навчальних результатів, оволодіння інноваційними здоров'язбережувальними технологіями.

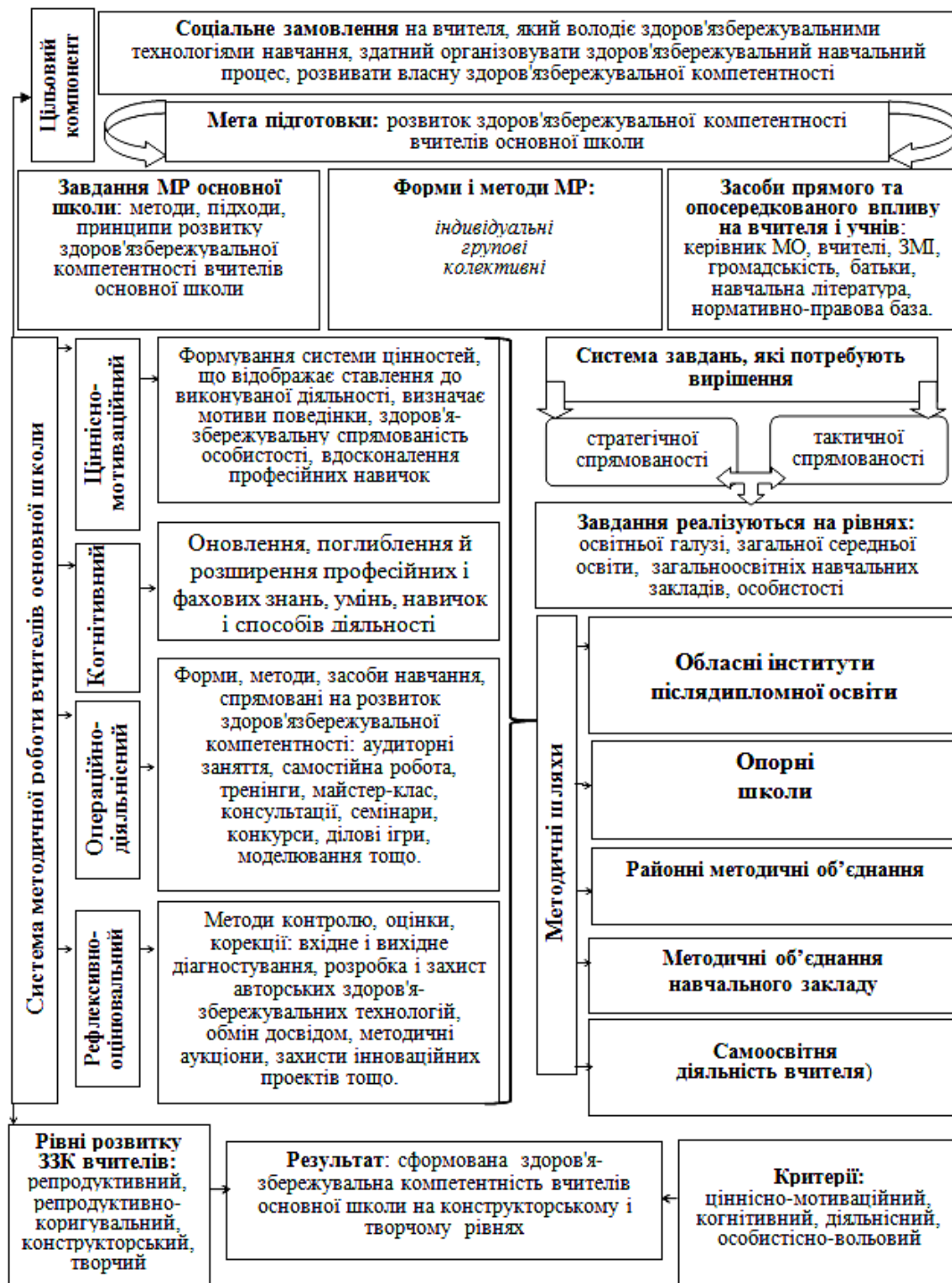

Рис. 1. Модель розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи

Творчий рівень (авторської методичної системи) передбачає розвинену інноваційну здатність особистості до творчості у здоров'язбережувальній діяльності, розроблення та впровадження сучасного змісту здоров'язбережувальної освіти і засобів навчання, інноваційних здоров'язбережувальних технологій, усвідомлення причетності до професійної адаптації та становлення молодих спеціалістів.

Для визначення ефективності сформованості здоров'язбережувальної компетентності вчителів обрано низку критеріїв: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-вольовий. Ціннісно-мотиваційний критерій охоплює мотиви та цінності, соціальні орієнтації, педагогічну спрямованість вчителя на розвиток здоров'язбережувальної компетентності. Когнітивний критерій характеризує рівень володіння вчителем системою знань з розвитку здоров'язбережувальної компетентності. Показниками рівня сформованості в учителів виділених знань стали: обсяг знань з досліджуваної проблеми, їх системність, ґрунтовність, міцність, дієвість. Особистісно-вольовий критерій

готовності передбачає сформованість високого рівня загальної культури, які виявляються у комунікативних уміннях, здатності мислити широко і нестандартно, наполегливості, оптимістичності, високій вимогливості до себе, розвиненому почутті обов'язку та відповідальності, емоційно-вольових та інших якостей особистості, почутті гумору, творчому потенціалі, здатності до саморозвитку і рефлексії, що забезпечують ефективне виконання здоров'язбережувальної діяльності вчителем в особистому і професійному плані.

Діяльнісний критерій готовності передбачає: володіння вміннями трансформувати теоретичні знання з питань здоров'я в сферу практичної діяльності, здатність постійно вдосконалювати набуті вміння і навички з метою набуття більш високого рівня педагогічної майстерності; здійснення самоконтролю та самоперевірки правильності застосування професійних умінь, внесення змін і коректив у процес підготовки вчителів у разі виявлення недоліків; активність у встановленні міжособистісних стосунків з учнями; прояв ініціативи, самостійності, творчості в організації та проведенні урочної та позакласної роботи з проблем здоров'язбереження.

Очікуваними результатами впровадження моделі розвитку здоров'язбережувальної компетентності основної школи є зростання рівня розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів, а також позитивна динаміка розвитку їхньої професійної компетентності в межах кожного рівня; розвиток наявних і формування нових професійних здоров'язбережувальної компетентностей освітян цієї категорії.

Використані джерела

1. Андрос М. Психічне здоров'я особистості: можливості його забезпечення керівником школи / [М. Андрос]; за ред. Карамушки Л. // Освіта і управління. – 2002. – №2. – С. 131-135.
2. Ващенко Л.С. Основи здоров'я: Книга для вчителя / Л.С. Ващенко, Т.Є. Бойченко – К.: Генеза, 2005. – 204 с.
3. Ващенко О. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі / О. Ващенко, С. Свириденко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – №8. – С. 1-6.
4. Безпалько В.В. Освітні технології профілактики адитивної (залежної) поведінки учнівської молоді / В.В. Безпалько // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 62-69.
5. Белова С. Сохранение здоровья детей в образовательном процессе: (Экспертная оценка работоспособности школьников) / С. Белова // Учитель. – 2005. – №3. – С. 57-58.
6. Калініна Л.М. Управління здоров'язбережувальною діяльністю в школі: методичний посібник. / [Калініна Л.М., Лавринчук В.П., Остапенко А.Ф., Самчук Т.В.]; за наук. ред. Калініної Л.М. – Київ – Володимирець, 2012. – 230 с.
7. Науменко Ю.В. Концепція здоров'я формуючої освіти / Ю.В. Науменко // Інновації в освіті. – 2004. – № 2. – С. 90-103.
8. Омельченко Л.П. Здоров'ятворча педагогіка / Л.П. Омельченко, О.В. Омельченко. – Х.: Вид. група "Основа", 2008. – 205 с.

Davydova T.

SCIENTIFIC BASES OF DEVELOPMENT MODELS OF HEALTH-KEEP COMPETENCE OF TEACHERS OF IN THE SYSTEM OF METHODOLOGICAL WORK OF PRIMARY SCHOOL

In the article about question is considered in relation to scientific principles of development of model of development of health-keep competence of teachers of basic school that is the difficult system that combines the structures of health-keep competence of teacher, and includes components.

The row of tasks that will be realized on different levels is certain, namely: educational industry; systems of universal middle education; general educational establishment and personality, and also tasks that have a strategic and tactical orientation. Criteria and indexes of efficiency of development of health-keep competence of teachers of basic school are certain.

Monitoring accompaniment is ground of model of development of health-keep competence of teachers of basic school is reasonable, and also diagnosticating of quality of development of health-keep competence of teachers as constituent of integral process of monitoring. Realization of monitoring accompaniment of development of health-keep competence of teachers of basic school does possible determination of directions of correction of methodical work of general educational establishment in accordance with the health-keep necessities of teachers; perfection of maintenance and forms of development of health-keep competence of teachers; determination and perfection of maintenance and forms organizationally pedagogical and methodical accompaniment their to health-keep activity.

Key words: *system of methodical work, health-keep competence, model of development of health-keep competence.*

Стаття надійшла до редакції 27.01.2015